

‘Kunst helpt mij beter naar de wereld te kijken’

TEKST IVO VAN WOERDEN FOTO MERLIJN DOOMERNIK

Welke lessen leert het leven ons? Gelauwerd acteur Gijs Scholten van Aschat, nu te zien in ‘Na de repetitie/Persona’, is nog altijd bezig zichzelf opnieuw uit te vinden.

Les 1

In iedereen zit een klootzak

“Mensen denken dat je als acteur in de huid kruipt van iemand anders, maar dat is een cliché. Eigenlijk kijk je waar een rol uit bestaat: wat voor persoon is dit en waarom doet hij zo? Daarna ga je in jezelf op zoek naar de gevoelens die daarbij horen. De rol vul je in met een stuk van jezelf. Dat betekent ook dat je delen van jezelf moet aanspreken die je nooit eerder hebt leren kennen.

In je opvoeding leer je hoe je je het beste kunt gedragen naar anderen toe. Ik kom uit een beschermde welgestelde omgeving. Mijn vader was bankier, mijn moeder schreef kinderboeken. Er was alle ruimte om te spelen. Om buiten te zijn, hutten te bouwen. Als man ben je, zo heb ik van huis uit meegekregen, respectvol naar vrouwen. Maar ik moest een keer een heel vulgaire, ordinaire, seksueel gefrustreerde man spelen. Zo iemand die niet voorzichtig tegen vrouwen zei: ‘Zullen we vrijen?’ Bij deze man was het hard: ‘Bek houden, pijpen kreng’.

Je vraagt je af: zit zo iemand ook in mij? Al improviserend heb ik dat binnen de vier muren van het repetitielokaal onderzocht. Je kunt in dat lokaal ongegeneerd je animale driften en onhebbelikheden uitvergroten. Dan ontdek je dat als je de grenzen waarbinnen je functioneert loslaat, het best lekker kan zijn om zo’n klootzak te zijn. Ik denk dat in iedereen een klootzak zit. Elke oorlog bewijst dat weer. Dat mensen eerst nog postzegels verkopen op het postkantoor en drie weken later in staat zijn om een ander te martelen. Een goede opvoeding kan wél helpen om die klootzak te beteugelen.”

Les 2

Het draait niet om het resultaat maar om de weg ernaartoe

“Op mijn zeventiende werd ik afgewezen op de Amsterdamse Toneelschool. Later begreep ik waarom: het waren de jaren zeventig. De tijd van de punk, van de vrijgevochten types. Ik was een kakker, droeg een corduroy broek en zo’n hockeysjaal. Ik paste totaal niet in het plaatje van de sociaal bewuste opstandeling.

Achteraf gezien denk ik dat ik ongelukkig zou zijn geworden in Amsterdam. Daar hebben de studenten twee jaar lang volledig in therapie gezeten. Ze moesten hun hele wezen op tafel leggen om te ontdekken wie ze waren als mens. In Maastricht, waar ik wel werd aangenomen, was het veel technischer: niet lullen maar spelen. Wat je zelf vindt, zien we in het vierde jaar wel. Voorlopig moet je eerst maar eens het vak leren, zoals een bakker een brood moet leren bakken. Niet dat ik nu precies weet hoe alles werkt. Ik ben nog steeds aan het leren. Het verschil met vroeger is dat je door alle ervaring meer handvaten krijgt. Je kunt steeds meer soorten brood bakken, zagezgd. Kunstenaarschap gaat niet over het resultaat maar over de weg er naartoe. Ik zie een carrière als een weg waarin je allerlei dingen doet. Waarin je leert, valt en weer opstaat. Dat is veel interessanter dan met het eind-

resultaat bezig zijn. Ik probeer in elke nieuwe rol een uitdaging te zien. Zorgen dat het geen in-
vloefening wordt. En je moet jezelf af en toe
opnieuw durven uitvinden. Pas heb ik een no-
velle geschreven, 'Beretta Bobcat'. De kans dien-
de zich aan en ik heb hem gepakt. Het was ge-
weldig om te doen. En het smaakt naar meer."

Les 3

Een goede voorbereiding is alles

"Ontspanning in het spelen is heel belangrijk. Pas een jaar of tien geleden kwam ik erachter dat de dwang en de ambitie die ik mezelf oplegde alleen maar in de weg zaten. Ik had enorme plankenkoorts. Was zenuwachtig. Moest overgeven voor een voorstelling. Wat me benauwde was dat de regisseur tijdens de repetitie zei: 'Zo is het goed, zo moet het'. Ik dacht: God, nou moet ik het elke avond zo doen. Dat kan ik niet! Dat leverde enorm veel stress op. ▶

En nee, de prijzen die ik toen al had ontvangen hielpen niet. Ze vergrootten eerder de druk. Je wil dat mensen van je houden, dat ze je goed vinden. Dan pas ben je gelukkig. Het is net als vroeger: als je moeder boos op je was, had je een rotgevoel. Je dacht dat ze niet meer van je hield. En als je dan weer aardig deed, dan klaarde ze op: de liefde was terug. Het gekke was, ik dacht dat die zenuwen een *conditio sine qua non* waren. Dat het erbij hoorde. Dat ik niet goed zou zijn als ik vooraf niet zo zenuwachtig was.

Ik heb er hulp bij gezocht om daar anders mee om te gaan. En nu beseft ik dat het belangrijkste is dat je op een goede manier met je vak bezig bent. Daarom is de voorbereiding zo belangrijk: als die goed is, kun je ontspannen op het toneel staan omdat je weet wat je doet, waar de accenten liggen, hoe het personage in elkaar zit. Op het moment dat je erachter komt dat je niet hoeft te voldoen, krijg je meer vrijheid en minder stress. Nu denk ik als iemand boos op me is: *so what*."

Les 4

Discipline is een groot goed

"Ik kwam in 1983 van school. In die tijd wilde iedereen sociaal bewogen eigen kleine producties maken. Ik wilde juist in klassieke stukken spelen: Shakespeare, Molière, Racin. Om kilometers te maken, ging naar de Haagse Comedie, een oubollig gezelschap. In Parijs zocht ik een leraar die me alles over Shakespeare leerde. Ik investeerde dus veel en nam mijn vak serieus. Tegen de stroom in. Toen ze acteurs voor de grote rollen zochten, waren veel mensen van mijn generatie nog niet goed genoeg. Een handjevol wel, waaronder ik. Ik ken overigens mensen met

gigantisch veel aanleg om een groot acteur te worden. Ze hebben alleen niet het talent om er disciplinair mee om te gaan."

Sarcastisch: "Ik ken ook zeer succesvolle acteurs waarvan ik vind dat ze bijzonder weinig aanleg hebben. Maar die hebben wél een enorm talent om die kleine drol op te poetsen tot werkelijk grote hoogten. Om die drol zo te vergulden dat de *fine fleur* ermee wil pronken en zelfs blij is dat ze in de schaduw van die mesthoop mogen staan. Zij hebben dus het talent om de juiste keuzes te maken. Om niet in de alcohol te verzanden. Om precies op het goede moment met de juiste mensen op de foto te gaan."

Gniffelend: "Ik vent mijn eigen drol ook heel goed uit. Al jaren trappen ze erin. Maar ik ben nog steeds gedisciplineerd. Als ik 's avonds speel, verdeel ik mijn energie anders over de dag. Ik eet twee uur voor de voorstelling. Niet vet, niet veel. Omdat ik weet dat ik me anders niet goed genoeg voel om te spelen."

Les 5

Kinderen zetten alles in het perspectief van tijd

"De geboorte van ons eerste kind was zo ingrijpend: je bent verantwoordelijk voor meer dan alleen jezelf. Dat heeft mijn leven veranderd, omdat het ineens alles in perspectief van tijd heeft gezet. Je bent onderdeel van een groter geheel. Kijk, mijn vader is nu tachtig en woont in een tehuis. Door dementie dooft hij langzaam uit. Ik sta er tussenin, en ben in de reflectieve fase terecht gekomen na al dat investeren in mijn carrière en mijn sociale leven. Mijn kinderen staan aan het begin van hun carrière. Ze ontdekken het leven, komen hun eerste liefdes tegen. Dat is mooi om te zien: dat je geeft en neemt en gaat en komt. Je ziet dat het leven een reis is waar je een onderdeel van bent. Dat het belangrijk is om met een glimlach door te gaan. De troost van de betrekkelijkheid is iets moois."

Les 6

Kunst leert je de wereld echt begrijpen

"De aanval van de politiek op de kunst was schandalig. Daar heb ik me aan geërgerd. Niet aan de PVV, want van hen kun je het verwachten. Maar vooral aan de VVD en het CDA die daar schouderophalend in megingen. Twintig jaar geleden kwamen politici nog naar premières en had je discussies over de inhoud van het stuk. Nu mag je blij zijn als ze zwaaiend en lachend bij de première van een musical voor de camera komen staan. Dan hebben ze weer aan 'kunst' gedaan. Terwijl kunst ontzettend belangrijk is. De werkelijkheid en de waarheid bie-

den geen troost. Ik vind de wereld niet te begrijpen en heb boeken, poëzie en schilderijen nodig om me een interpretatie van de werkelijkheid te geven waar ik over na kan denken. In een uitsnede, een moment, een film wordt de wereld verbeeldt en kan ik beter naar die wereld leren kijken. Het is een vergissing als mensen denken dat ze door het nieuws te volgen en naar politici te luisteren, snappen hoe het werkt. Dat brengt je juist in totale verwarring.”

Les 7

Het leven is zinloos en dat is mooi

“Ik ben Nederlands-hervormd opgevoed. Traditioneel met zondagsschool. Ik geloof in de waarden van de kerk: dat je goed moet zijn voor elkaar, aardig en beleefd. Dat je niet alleen op de wereld bent. Maar door erover na te denken en veel te lezen, heb ik al vroeg geconcludeerd dat religie er alleen is om het bestaan draaglijker te maken. Om troost te bieden in dat grote niets. Een treffend citaat komt uit Richard III, een geboren koning die op het eind van zijn leven als bedelaar in een cel zit. Omdat hij uitersten, rijk en arm, heeft ervaren zit hij in een identiteitscrisis en zegt: ‘Maar wie ik dan ook ben, noch ik, noch wie dan ook, die niets dan mens is, raakt ooit voldaan voor het idee hem troost dat hij niets is’. Dus je wordt getroost door de gedachte dat je niets bent. En als je niets durft te zijn, ligt de mogelijkheid tot iets wijd open.” ■

Ik concludeerde al vroeg dat religie er alleen is om het bestaan draaglijker te maken. Om troost te bieden in dat grote niets

Gijs Scholten van Aschat

Gijs Scholten van Aschat (54) is een van Nederlands meest gelauwerde acteurs. Hij won onder meer de Arlecchino (‘Midzomernachtsdroom’, 1983), de Louis d’Or (‘Decadence’, 1993) en kreeg voor zijn rol in de televisieserie ‘Oud Geld’ een Gouden Kalf (1998). Hij is de huidige houder van de Van Dalsumring, die hij in 2004 kreeg van collega Pierre Bokma.

Scholten van Aschat groeide op in Tiel en ging naar de Toneelschool in Maastricht, waar hij onder meer bevriend raakte met Pierre Bokma, Maria Goos en Willem van de Sande Bakhuyzen.

Het grote publiek kent hem van films als ‘Cloaca’, ‘Tirza’, ‘De Passievrucht’, maar hij is toch vooral een toneelacteur. Recent was hij te zien in ‘Richard III’ dat hij zelf produceerde en waar Tom Waits de muziek voor leverde. Hij is inmiddels verbonden aan Toneelgroep Amsterdam waar hij nu in ‘Na de repetitie/Persona’ te zien is. Eind 2012 verscheen ‘Beretta Bobcat’, Scholten van Aschats eerste novelle. Over een kind dat onbedoeld getuige is van een moord en waarin hij speelt met de thema’s schijn en werkelijkheid.

Scholten van Aschat woont in Amsterdam, is getrouwd en heeft drie kinderen.

"In het repetitielokaal kun je ongegeneerd je animale driften en onhebbelijkheden uitvergroten."

“Op het moment dat je erachter komt dat je niet meer hoeft te voldoen, krijg je meer vrijheid en minder stress.”